

Lietu tiesību objekti

Rights in rem

Dr. iur. Jānis Rozenfelds

LU Juridiskā fakultāte
Profesors

E-pasts: *janis.rozenfelds@lu.lv*

The article deals with rights *in rem*. It comes forth with an opinion that objects like intangible property, especially intellectual property, shall be regarded as objects of property law according to the Civil Law of the Republic of Latvia, although during establishment of these legal norms, intellectual property as an object of rights *in rem* was not well known. The concepts of movable and immovable things and movable and immovable property are used in parallel in the Civil Law, even though the first are only attributed to tangible property, while the latter may be used also with respect to intangible property.

A common tendency in Latvian laws is the movement from a rather narrow understanding of rights *in rem* towards a broader understanding. The same tendency may be observed with respect to an aggregation of property. Movable things are regarded to be a part of immovable things (superficies *solo cedit*) only in cases specifically provided by law (*numerus clausus*). Still, due to peculiarities of Latvian legal system, several exceptions may be established. They, in turn, cause uncertainty in public registration system of immovable property in Latvia. There are also problems with identification of individual objects of intellectual property subject to registration, e.g. trademarks. Such practise has, consequently, caused or may potentially cause unlawful losing of the rights that have been already obtained, e.g. the ones acquired by a creditor secured by the right of pledge.

To solve the problem, it is more urgent to skilfully interpret existing norms rather than to amend the current legal norms.

Atslēgvārdi: ķermeniskas un bezķermeniskas lietas, kustamas un nekustamas lietas, objekts, komercķīla, intelektuālais īpašums, lietu kopība, nekustamas lietas daļa, manta, *superficies solo cedit*, *numerus clausus*, zemesgrāmatas, atzīmes, secība.

Keywords: tangible and intangible property, movable and immovable property, an object, commercial pledge, intellectual property, an aggregation of property, a part of immovable property, assets, superficies *solo cedit*, *numerus clausus*, Land Register, records/entries, succession.

Satura rādītājs

1. Lietu klasifikācijas normatīvais regulējums	23
2. Lietu tiesība kā subjektīva tiesība	24
3. Ķermeniskas un bezķermeniskas lietas	25
4. Lietu kopība (<i>universitas rerum</i>) kā objekts	28

5. Daļa un veselais kā lietu kopības elementi	32
6. Kustamas un nekustamas lietas	33
Kopsavilkums	39
Izmantoto avotu saraksts	39
Literatūra	39
Normatīvie akti	41
Juridiskās prakses materiāli	41

1. Lietu klasifikācijas normatīvais regulējums

Termins “lietu tiesības”, kam pagājušajā gadsimtā bija tendence pamazām pazust no kodeksiem, nedaudz modificētā veidā tomēr atrodams arī dažos samērā jaunos kodeksos.¹ Nīderlandes Civilkodeksā (turpmāk – NCK)² attiecīgās sadaļas apzīmēšanai saglabāts latīņu termins *in rem*.

Kopīgā attīstības tendence ir virzība no lietu klasifikācijas detalizēta regulējuma uz pilnīgu atteikšanos no tā. Tā Francijas civilkodekss (turpmāk – FCK, *code civil*)³ satur daudzus kazuistiskus noteikumus par to, kādos gadījumos objekti, kas pēc savām īpašībām drīzāk atbilst kustamas lietas jēdzienam, uzskatāmi par ēkas, respektīvi, zemes, daļu. Īpaša uzmanība veltīta tam, kāds savienojums uzskatāms par pastāvīgu. Tā, piemēram, atzīstams, ka īpašnieks pastāvīgi piestiprinājis nekustamam īpašumam kustamas lietas, kad tās piestiprinātas ar ģipsi, kaļķiem vai cementu; spoguļi, gleznas un citi izgreznojumi atzīstami par pastāvīgi savienotiem ar ēku, ja grīda, kurai tie piestiprināti, veido vienu veselumu ar spoguļa koka rāmi. Statujas atzīstamas par nekustamo mantu, kad tās novietotas nišā, kas izveidota speciāli šo statuju novietošanai, kaut arī šīs statujas varētu tikt noņemtas, tās nebojājot un nepasliktinot (*code civil*, 525. pants). Līdzīgas atziņas atrodamas romiešu tiesību Justinīāna kodifikācijā (D. 30, 1, 41, 12).⁴

Tomēr izšķiroša loma piešķirta nevis fiziskās savienošanas veidam, bet gan attiecīgo lietu saimnieciskajai saistībai ar nekustamo īpašumu. Par lauku nekustamā īpašuma piederumu FCK atzīst gan sīki uzskaitītas inventāra vienības, gan mājdzīvniekus (*code civil*, 524. pants); pretēji Francijas likumam Latvijā lauku saimniecības inventārs, tāpat kā romiešu tiesībās, nekad nav uzskatīts par nekustamā īpašuma sastāvdaļu (Civillikuma (turpmāk – CL) 861. pants).

Nīderlandes Civilkodeksā⁵ 20. panta I (c) apakšpunktā norādīts, ka īpašuma tiesības uz zemi ietver ēkas un darbus, kas veido pastāvīgu zemes daļu, tieši vai netieši vai arī tādā veidā, ka šie darbi inkorporēti citās ēkās vai darbos.

¹ Rozenfelds, J. Lietu tiesību jēdziens Latvijas civiltiesību sistēmā. No: *Starptautiskās zinātniskās konferences “Valsts un tiesību aktuālās problēmas” rakstu krājums*. Daugavpils: DU akadēmiskais apgāds “Saulē”, 2010, 356. lpp.

² The Civil Code of the Netherlands. Kluwer Law International. Wolters Kluwer. Law & Business. Warendorf, H., Thomas, R., Cury-Summer, I. 2009. Kluwer Law International BV, The Netherlands.

³ Grazhdanskij kodeks Francii (Kodeks Napoleona). Code civil des Francais (Code Napoleon). Perevod s francuzkogo. Moskva. Berlin. Infotropik Media, 2012, s. 194.

⁴ Corpus Iuris Civilis. Editio stereotypa tertia. Volumen primum. Institutionas. Recognovit. Paulus Krueger. Digesta. Recognovit. Theodorus Mommsen. Berolini. Apud Weidmannos. MDCCCLXXXII. The Digest of Justinian. Translation edited by Alan Watson. Vol. 1–4. Penn. University of Pennsylvania press. Philadelphia.

⁵ The Civil Code of the Netherlands. Kluwer Law International. Wolters Kluwer. Law & Business. Warendorf, H., Thomas, R., Cury-Summer, I. 2009. Kluwer Law International BV, The Netherlands.

2. Lietu tiesība kā subjektīva tiesība

Lietu tiesību⁶ kā tiesiskas attiecības *in rem* sastāvdaļu⁷ pretstata saistībai jeb prasījumam kā saistību tiesiskās attiecības *in personam* sastāvdaļai.⁸ *In rem* attiecību mēdz traktēt gan subjektīvā nozīmē, t. i., kā attiecību starp lietu tiesības subjektu un lietu⁹ jeb “varas pār lietu”¹⁰ vai arī “kundzības”¹¹ attiecību, gan objektīvā nozīmē, t. i., kā attiecību starp lietu tiesības subjektu un visiem pārējiem tiesību subjektiem,¹² t. i., “starp tiesību baudošu personu un trešām personām lietu dēļ”¹³ “tiesiskās kārtības” nodrošināšanai.¹⁴

Civillikumā lietu tiesība raksturota kā “vara pār lietu” (CL 875.–898., 1036. pants).

Citu valstu likumos termins “vara” vairs netiek lietots (Itālijas Civillkodekss, 832. pants;¹⁵ Nīderlandes civillkodekss, 5.1. pants;¹⁶ Francijas *code civil*, 2228. pants (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2008. gada 17. jūnijam,¹⁷ tagadējā redakcija¹⁸ attiecas uz ieilgumu); Šveices Civillkodekss, 841., 919. pants.¹⁹). Ir tikai daži izņēmumi: Austrijas Civillikuma (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*, turpmāk – ABGB) vecākā, tagad atceltā²⁰ redakcija (309. pants), Vācijas Civillikums (turpmāk – BGB) un CL BGB 903. § termins “vara” saglabāts vienīgi panta virsrakstā.

Termins “vara” attiecībā uz lietu izceļ no tiesību viedokļa maznozīmīgo iespēju cilvēkam ietekmēt lietu jeb “subjekts – objekts” attiecību, bet atstāj otrajā plānā daudz svarīgāko lietu tiesības subjekta saikni ar visiem pārējiem tiesību subjektiem jeb “subjekts – subjekti” attiecību. “Subjekts – lieta” pati par sevi nav tiesiska attiecība, jo tā var pastāvēt tikai tiesību subjektu starpā,²¹ nevis starp subjektiem un lietām.²²

⁶ Šeit un turpmāk termins “lietu tiesība” subjektīvā nozīmē lietots vienskaitlī, bet daudzskaitlī – kā objektīvs tiesību normu kopums, kas regulē personu tiesības uz lietām. Līdztekus tam, daudzskaitlī lietots, jēdziens “lietu tiesības” norāda uz vairākām subjektīvām tiesībām. Piemēram, uz vienu un to pašu nekustamo īpašumu var attiekties vairākas tiesības. Šāda lietojuma piemērs – CL 846. pants, kura saturs un ģenēze analizēti šī raksta turpinājumā.

⁷ Rozenfelds, J. Lietu tiesību jēdziens Latvijas civiltiesību sistēmā. No: *Starptautiskās zinātniskās konferences “Valsts un tiesību aktuālas problēmas” rakstu krājums*. Daugavpils: DU akadēmiskais apgāds “Saulē”, 2010, 352.–355. lpp.; Rozenfelds, J. Lietu tiesības. 4. labotais, papildinātais izdevums. Autora redakcijā. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 7. lpp.

⁸ 1., 4., 6., 4.

⁹ Tjutrjumov, I. M. Graždanskoe pravo. Jur'ev: Tipografija K. Mattisena, 1922, s. 120.

¹⁰ Grūtups, A., Kalniņš, E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. 2. papildinātais izdevums. Rīga, 2002, 18. lpp.

¹¹ Balodis, K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 33. lpp.

¹² Shershenevich, G. F. Uchebnik russkogo graždanskogo prava t. 1-j. Izdanie 11. Moskva: Izdanie Br. Bashmakovyh, 1914, s. 234; Petrazhickij, L. Teorija prava i gosudarstva v svjazi s teoriej npravstvennosti. Izd. 2., ispr. i dop. T. 1. S.-Peterburg': Ekateringofskoe Pechatnoe Delo, 1909, s. 178–179.

¹³ Lietu tiesības. Baltijas vietējo likumu kopojuma trešās daļas skaidrojumi. F. Konradi, A. Valters. Rīga, 1935, 6. lpp.

¹⁴ Vēbers, J. Padojmju civiltiesības. I. Rīga: Zvaigzne, 1979, 154. lpp.

¹⁵ The Italian Civil Code. Oceana New York. Issued June 2009.

¹⁶ The Civil Code of the Netherlands. Kluwer Law International. Warendorf, H., Thomas, R., Cury-Summer, I. Wolters Kluwer. Law & Business, 2009.

¹⁷ Pieejams: https://www.google.lv/search?q=french+civil+code&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=n2n5VMeJNIXhywOJ64GwBQ [aplūkots 06.03.2015.].

¹⁸ Graždanskij kodeks Francii (Kodeks Napoleona). Code civil des Francais (Code Napoleon). Pervod s francuzkogo. Moskva. Berlin. Infotropik Media, 2012, s. 517.

¹⁹ The Swiss Civil Code. English version, published by Oxford University Press, 1925, reprinted by Remak Verlag Zurich, 1976, completely reset, revised and updated edition with Notes, Vocabularies, Index and a Synopsis of all changes of the law since 1912. Vol. 2. ReMak Verlag Zurich St. Gallen.

²⁰ Pieejams: <http://www.mindbank.info/item/2884> [aplūkots 06.03.2015.].

²¹ Neimanis, J. Ievads tiesībās. Rīga, 2004, 22. lpp.

²² Balodis, K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 33. lpp.

3. Ķermeniskas un bezķermeniskas lietas

Diskutabls ir jautājums par paša termina “bezķermeniska lieta” būtību. Pastāv ierosinājumi atteikties no šī termina, pamatojoties uz to, ka lietu iedalījums ķermeniskās un bezķermeniskās “nav pazīstams” Vācijas un Šveices tiesībās.²³

CL regulējums atspoguļo senāku iedalījumu: “[V]ecākie laiki, kas mantā redzēja tikai īpašuma tiesību uz lietām, šo pēdējo iedalīja pēc lietu galvenā iedalījuma [t. i. – kustamās un nekustamās – J. R.] un bija tāpēc drīz spiesti arī pārējās tiesības, kā lietiskās, tā arī personīgās, pakārtot kustamo un nekustamo lietu jēdzienam [...] [Š]o attīstības gaitu gājušas arī sevišķi Balt. [Baltijas, t. i., tagadējās Latvijas (izņemot Latgali) un Igaunijas teritorijā pastāvošās – J. R.] tiesības. Tādēļ atrodam likumā tieši atzīmētu kustamas un nekustamas mantas (*Vermogen*) iedalījumu blakus attiecīgam ķermenisku lietu iedalījumam ([VLK²⁴ – J. R.] 536. p. [t. i., CL 846. panta pirmā daļa – J. R.]. Kodifikācija [VLK – J. R.] tāpat nepieskaita abstraktās tiesības, to starpā īpašumu [īpašuma tiesības – J. R.], tieši kustamām vai nekustamām lietām, kā to dara dažas citas partikulārās tiesības.”²⁵

Šis tradicionālistiskais koncepts joprojām dominē arī Latvijas tiesību zinātnē. Autori, kas neatzīst par pamatotu lietu iedalījumu ķermeniskās un bezķermeniskās,²⁶ uzskata, ka īpašuma priekšmets var būt tikai ķermeniska lieta,²⁷ norādot, ka jānošķir īpašuma tiesību objekti no tiesību objektiem. Pēdējie saskaņā ar šo uzskatu ir plašāks jēdziens un līdztekus īpašuma tiesību objektiem, t. i., ķermeniskām lietām, pie tiem pieder arī “bezķermeniskas lietas, t. i., mantiskas tiesības, kuras ietilpst mantas sastāvā (piem., lietojuma tiesība, prasījuma tiesība), un bezķermeniski labumi (piem., autora darbs, izgudrojums, preču zīme);²⁸ tiek izmantota viena no vairākām termina “manta” nozīmēm, to saprotot kā “tiesību kopumu, kuras pieder konkrētam tiesību subjektam”,²⁹ kas ietver ne tikai tiesības uz lietām, bet arī prasījumus, tuvinot šo jēdzienu īpašuma tiesības jēdzienam gan terminoloģiski,³⁰ gan arī praktiski, atzīstot, ka strīdos par bezķermenisku lietu piederību normas, kas regulē īpašuma tiesības, var piemērot “pēc analogijas”.³¹ Tādējādi, it kā stingri paliekot pie tā, ka īpašuma tiesību objekts ir tikai ķermeniskas lietas, un konsekventi izvairoties no jēdziena “bezķermeniskas lietas”, to aizstājot

²³ Kalniņš, E. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 08.05.2015.], 1. lpp.

²⁴ Baltijas vietējo likumu kopojums jeb Civillikumī (Vietējo likumu kopojuma III daļa, dažos izdevumos arī Latvijas (Baltijas) privatlikums, arī Vietējo civillikumu kopojums, apstiprināts 1864. gada 12. novembrī, stājies spēkā 1865. gada 1. jūlijā, turpmāk – VLK).

²⁵ Lietu tiesības. Baltijas vietējo likumu kopojuma trešās daļas skaidrojumi. F. Konradi, A. Valters. Rīga, 1935, 7. lpp.

²⁶ Kalniņš, E. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/resources/research/> [aplūkots 24.08.2009.].

²⁷ Grūtups, A., Kalniņš, E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. 2. papildinātais izdevums. Rīga, 2002, 18. lpp.

²⁸ Turpat, 27. lpp.

²⁹ Kalniņš, E. Mantas jēdziens civiltiesībās. *LU žurnāls “Juridiskā Zinātne”*, 2010. Nr. 1, 146. lpp.; Kalniņš, E. Laulāto manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 30. lpp.

³⁰ Zīmīgi, ka citētā raksta (Kalniņš, E. Mantas jēdziens civiltiesībās. *LU žurnāls “Juridiskā Zinātne”*, 2010. Nr. 1) virsrakstā un kopsavilkumā angļu valodā “manta” tulkota kā *property*, t. i., īpašums.

³¹ Kalniņš, E. Laulāto manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 91. lpp.

ar terminu “bezķermeniskie labumi”,³² šī uzskata uzturēšana spēkā tomēr izrādās iespējama, tikai pateicoties īpašuma tiesības regulējošo normu piemērošanai “pēc analogijas”.

Termina “manta” kā noteiktai personai piederošu tiesību kopuma izpratne atrodama jau pandektu tiesībās,³³ kas savukārt šo jēdzienu tradicionāli pamato ar atsauci uz romiešu tiesībām (Ulpian. D. 50, 16, 49).³⁴

Atbilstoši šim uzskatam īpašuma tiesības, kas realizējamas tikai attiecībā uz ķermeniskām lietām, pretstatāmas plašākām tiesībām, ko var realizēt arī attiecībā uz “bezķermeniskiem labumiem”.³⁵ Lai izvairītos no paradoksālā secinājuma, ka persona rīkojas ar objektiem, kas tai nepieder, šī uzskata piekritēji norāda, ka pastāv īpašuma tiesības šaurā, t. i., civiltiesiskā, un plašā, t. i., konstitucionālā, nozīmē, kā arī “tiesības uz īpašumu”.³⁶ Šeit minētā teorija sastopas ar jaunām grūtībām, jo pretstatā īpašuma tiesībām kā civiltiesiskās apgrozības instrumentam konstitucionālās tiesības, kas bāzējas cilvēktiesību koncepcijā, pieņemts uzskatīt par neatsavināmām, t. i., tādām, kas sava neatsavināmā rakstura dēļ principiāli nevar būt tiesiskās apgrozības objekts.³⁷ Tātad patiesībā konstitucionālajās tiesībās ietvertā tiesību aizsardzība sastāv no diviem atšķirīgiem elementiem. Šeit ir gan neatsavināmās cilvēka tiesības uz īpašumu, kas gan pastāv kā potenciālas tiesības, t. i., nav atkarīgas no konkrētās personas mantiskā stāvokļa, gan arī “parastās” īpašuma tiesības, kuras iespējams atsavināt, cita starpā, arī ar valsts varas aktiem pretēji īpašnieka gribai, kas pie tam visbiežāk ir nacionālo konstitucionālo tiesu, tai skaitā Latvijas Satversmes tiesas, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas, praksē izskatāmais strīda objekts.³⁸

Līdz ar to, lai norobežotu šos divus jēdzienus, loģiski būtu ieviest atšķirīgu terminoloģiju, atsakoties no sadomātā īpašuma un pārējo vienai personai piederošo tiesību pretstatījuma un visas tās tiesības, kas pieder vai pat tikai ar piederēt konkrētai personai, apzīmējot attiecīgi vai nu par īpašuma, vai lietu tiesībām, bet potenciālo iespēju iegūt īpašumu un netraucēti to izmantot – par tiesībām uz īpašumu. Taču arī tādās sadalījumās nepalīdz norobežot *in rem* tiesību no *in personam*, kā, piemēram, tiesību prasīt lietas nodošanu un tiesību uz lietu, kas jau nodota.

CL regulējums šajā jautājumā tik tiešām ietver pretrunu. Atzīstot, ka lietas ir ķermeniskas vai bezķermeniskas (CL 841. pants), bet tikai ķermeniskas lietas ir vai nu kustamas, vai nekustamas (CL 842. pants), CL tai pašā laikā paredz, ka arī bezķermenisku lietu var uzskatīt vai nu par kustamu, vai nekustamu: “[K]ad par bezķermenisku lietu runā kā par ķermeniskas lietas sastāvdaļu vai piederumu (850. p.), tad viņa pieņem šās pēdējās īpašības.” (CL 846. panta 3. daļa).

Ja minētā pretruna ir nepilnīgas juridiskās tehnikas izraisīta, tad to iespējams novērst, pārveidojot likuma tekstu. Tomēr līdzšinējie mēģinājumi reformēt minētās normas nav atzīstami par veiksmīgiem.

³² Grūtups, A., Kalniņš, E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. 2. papildinātais izdevums. Rīga, 2002, 27. lpp.

³³ Baron, Ju. Sistema Rimskogo Grazhdanskogo prava. Vypusk 2. Perevod L. Petrazhickago. 3. izdanie. S.-Peterburg: Sklad izdanija v knizhnom magazine N. K. Martynova, 1908, § 37, s. 85.

³⁴ Citētajā fragmentā gan uzskaita arī uzticēto īpašumu (*sed et si bona fide a nobis possideantur*).

³⁵ Grūtups, A., Kalniņš, E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. 2. papildinātais izdevums. Rīga, 2002, 27. lpp.

³⁶ Rasa, A. “Cerību uz īpašumu” tiesiskie aspekti (I). *Likums un Tiesības*, 2008. Aprīlis, 10. sēj., Nr. 4 (104), 115.–117. lpp.

³⁷ Neimane, I. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. *Jurista Vārds*, 2004. 7. decembris, Nr. 47.

³⁸ Balodis, K. 105. pants. No: *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. A. Endziņš, prof. R. Apsītis, akad. T. Jundzis, Satversmes tiesas priekšs. G. Kūtris. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 459.–478. lpp.

Ne sākotnējais ierosinājums vienkārši svītrot CL 846. panta trešo daļu kā nesa-protamu un pat “absurdu”,³⁹ ne vēlāk attīstītā mantas kā vienai personai piederošu subjektīvo tiesību kopuma ideja⁴⁰ neatbilst ne CL 846. pantā ietvertu normu saturam, ne avotiem, kas norāda uz šo normu izcelsmi.

No CL 846. panta 3. daļas priekšteča – VLK autora F. Bunges – norādītajiem trim fragmentiem (VLK 538. pants) viens (D. 18, 1, 47) norāda uz ūdensvada [lietojuma] tiesībām (*ius aquae*); otrs (D. 7, 5, 3) – uz naudas lietojuma tiesību (*usus fructus*); trešais (D. 43, 16, 3, 15) – uz lauku saimniecības vai ēkas lietojuma tiesību servitūta (*usus fructus*) valdījuma aizsardzību. Pie tam arī 538. pants norāda nevis uz tiesību, bet uz bezķermenisku lietu. Uz šo pašu fragmentu norādīts arī atsaucē pie CL 846. panta 1. daļas priekšteča – VLK 536. panta, ar vienīgo atšķirību, ka CL normā lietota vārdkopa “lietu šķiras”, bet VLK – “priekšmetu šķiras”.

Iepriekš aprakstītā CL 846. panta ģenēze – romiešu tiesību fragmenti, kas pievienoti VLK attiecīgajiem pantiem, – parāda, ka ar “ķermeniskas lietas sastāvdaļu vai piederumu” iepriekš minētajos fragmentos domātas lietojuma tiesības dažādas izpausmes.

Romiešu tiesībās lietojuma servitūts tika iedalīts divās grupās. Lietojuma tiesība tikai personisko vajadzību apmierināšanas nolūkā tika apzīmēta ar jēdzienu *usus*. Lietojuma tiesība kā tiesība iegūt no lietas visus iespējamus labumus (augļus) – kā *usus fructus*.

Līdzīgā veidā šī terminoloģija tiek lietota arī Francijas Civillikuma (578.–710. pants), Lietuvas Civillikuma (4.111.–4.159. pants) un Civillikumā (1130.–1259. pants). Latvijas Civillikumā gan salīdzinājumā ar tā priekšteci Baltijas Vietējo likumu kopojumu *usus fructus* pārveidots par lietojumu.⁴¹

Tātad, ņemot vērā CL 846. panta trešajā daļā ietvertās normas kazuistisko pamatojumu, kas attīstīties konkrētos vēsturiskos apstākļos, šī norma nevar kalpot kā materiāls ļoti plašiem vispārinājumiem attiecībā uz lietu tiesības objektiem kā tādiem. It sevišķi – attiecībā uz tiesībām, kas šo normu veidošanās laikā bija vēl rudimentārā stadijā, piemēram, intelektuālā īpašuma tiesības. Nav īpašs pārsteigums, ka, mehāniski “samontējot” CL ietvertu regulējumu ar modernajās tiesībās sastopamo, iegūtie secinājumi rādās neapmierinoši vai pat *absurdi*.⁴²

Pirmkārt, nekorekti salīdzināt minēto normu ar intelektuālā īpašuma objektiem, par kuriem izpratne šo normu tapšanas laikā vēl nebija attīstīta, tai pašā laikā neko nekomentējot par lietojuma tiesībām, uz kurām norādīts F. Bunges kodifikācijā saistībā ar CL 846. panta 3. daļas priekšteci – VLK 538. pantu. Otrkārt, tiesību “pieskaitīšanu” kustamai vai nekustamai mantai nevajadzētu identificēt ar lietu iedalījumu kustamās un nekustamās. Treškārt, no praktiskā viedokļa aplūkojot intelektuālā īpašuma objektus, piemēram, kā uzņēmuma sastāvdaļu, ne apstiprinās, ne arī pilnībā izslēdzams iepriekš minētais apsvēruma, ka šie objekti nevarētu ietilpt tādā lietu kopībā, kas sastāv gan no ķermeniskām, gan arī no bezķermeniskām lietām.

³⁹ Kalniņš, E. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/resources/research/> [aplūkots 16.04.2015.], 7. lpp.

⁴⁰ Kalniņš, E. Mantas jēdziens civiltiesībās. *LU žurnāls “Juridiskā Zinātne”*, 2010. Nr. 1, 146. lpp.; Kalniņš, E. Laulāto manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 30. lpp.

⁴¹ Rozenfelds, J. Civillikums un latviskā identitāte. No: *Rakstu krājums “Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība”*. Redkolēģija: K. Torgāns, J. Rozenfelds, I. Čepāne, K. Strada-Rozenberga, Ā. Meikalīša, D. Rezevska, J. Kārklīšs, J. Bolis. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 48. lpp.

⁴² Kalniņš, E. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/resources/research/> [aplūkots 16.04.2015.], 7. lpp.

4. Lietu kopība (*universitas rerum*) kā objekts

Attiecībā uz lietu kopībā ietilpstošām atsevišķām lietām kā lietu kopības sastāvdaļu pastāv objektīvais (lietas dabiskās īpašības) un subjektīvais (īpašnieka griba) kritērijs.⁴³ Pirmais, objektīvais, kritērijs nav savienojams ar otro, subjektīvo. Īpašnieka gribas kritērijs, uz kura izšķirošo lomu norādīts vairākos starpkaru perioda spriedumos,⁴⁴ gan balstās uz tolaik spēkā esošā VLK 561. panta iztulkojumu, taču šī norma CL nav ietverta. Tiesu prakse, šķiet, pēdējā laikā priekšroku dod objektīvajam kritērijam: “.. lai kāda manta vai priekšmets iegūtu piederuma raksturu, jākonstatē tās uzdevums kalpot galvenajai lietai, pastāvīga saistība ar to un atbilstība šim uzdevumam ar savām dabiskām īpašībām.”⁴⁵ Pastiprinoties tiesas ieskata nozīmei lietu juridiskās vietas noteikšanā, lietu klasifikācijas nozīme, piemēram, CL 857.–862. panta regulējošā loma, attiecīgi sašaurinās.

Saskaņā ar vienu uzskatu lietu kopību var iegūt īpašumā kā vienotu objektu.⁴⁶ Saskaņā ar pretējo viedokli īpašuma tiesība var pastāvēt tikai attiecībā uz katru lietu atsevišķi.⁴⁷ Pirmais viedoklis pamatots ar apgrozības interesēm,⁴⁸ otrs – atbilstoši t. s. “specialitātes principam”.⁴⁹ Strīds atspoguļots romiešu tiesību avotos (D. 41, 3, 30, 2) un literatūrā.⁵⁰ Parasti tie autori, kas atbalsta sašaurināto viedokli par ķermenskām lietām kā lietu tiesību objektiem, neatzīst arī lietu kopumu par lietu tiesību objektu. Šāds uzskats izriet no priekšstata par lietu tiesību kā attiecību, kur izpaužas tieša, fiziska iedarbība uz lietu, “vara” pār lietu. Šādā izpratnē iedarboties uz lietu kopību nav iespējams, jo šo iespēju limitē tiesību subjekta fizisko iespēju robežas. Turpretim, ja tiesību uz lietu kopību aplūko kā tiesību izlemt šīs kopības juridisko likteni, rīkoties ar to, piemēram, apņēmoties nodot lietu kopumu, kas identificēts darījumā pēc kaut kādām noteiktām pazīmēm, piemēram, kā vienai personai piederоšs ganāmpulks vai noteiktā telpā esošu kustamu lietu kopums, tad lietu kopuma juridiskais liktenis tiek pārgrozīts, fiziski neiedarbojoties uz to. Respektīvi, šajā

⁴³ *Rozenfelds, J.* Lietu tiesības. 4. labotais, papildinātais izdevums. Autora redakcijā. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 19. lpp.

⁴⁴ Civillikumi ar paskaidrojumiem. Otrā grāmata. Lietu tiesības. Sast. sen. F. Konradi un Rīgas apgabaltiesas loceklis A. Walter. Likuma teksts prof. *Dr. iur.* A. Būmaņa, H. Ēlersa un J. Lauvas tulkojumā. Neoficiāls izdevums. Rīga: Grāmatrūpnieks, 1935, 23.–25. lpp.

⁴⁵ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums civillietā Nr. SKC-168/2008. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi. 2008. Rīga: TNA, 2009, 102.–105. lpp.

⁴⁶ *Balodis, K.* Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 112., 113. lpp.

⁴⁷ *Grūtups, A., Kalniņš, E.* Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. 2. papildinātais izdevums. Rīga, 2002, 20. lpp.

⁴⁸ *Rozenfelds, J.* Lietu tiesības. Rīga, 2004, 29.–30. lpp.

⁴⁹ *Grūtups, A., Kalniņš, E.* Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. 2. papildinātais izdevums. Rīga, 2002, 19. lpp.

⁵⁰ *Baron, Ju.* Sistema Rimskogo Grazhdanskogo prava. Vypusk 2. Perevod L. Petrazhickago. 3. izdanie. S.-Peterburg: Sklad izdanija v knizhnom magazine N. K. Martynova. Kniga II. Vladenie. Kniga III. Veshhnoe pravo. Perevod L. Petrazhickago. 3. izdanie. S.-Peterburg: Sklad izdanija v knizhnom magazine N. K. Martynova, 1908, § 115, s. 10; § 129, s. 42; *Bukovskij V.* Svod grazhdaskih zakonienij gubernij Pribaltijskikh s prodolzheniem 1912–1914 g.g. i s raz"jasnenijami v 2 tomah. T. I, s. 254–255; *Grimm, D. D.* Lekcii po dogme rimskogo prava. Posobie dlja slushatelej. Izdanie pjatoe, ispravlennoe i dopolnennoe. Rīga: David Gliksman, 1924, s. 61; Rimskoe chastnoe pravo. Avtorskij kolektiv pod redakciej prof. Novickogo I. B. i prof. Pereterskogo I. S. Moskva: Juridicheskoe izdatel'stvo Ministerstva justicii SSSR, 1948, s. 163.

tiesiskajā attiecībā lietu kopums jāaplūko nevis kā ķermeniska lieta, bet kā tiesības, t. i., bezķermeniska lieta.⁵¹

Uzskats, ka bezķermeniskas lietas nevar būt īpašuma tiesību objekts,⁵² bet tai pašā laikā pieļāvums, ka iespējama īpašuma tiesība uz lietu kopumu,⁵³ vērtējams kā nekonekvēnts. Vienlaikus nekonekvence izpaužas arī iepriekš minētajā pieļāvumā, ka bezķermeniskas lietas gan nevar būt lietu tiesību objekti, tomēr tiesību subjekti ar tām var rīkoties civiltiesiskajā apgrozībā, pie tam noteikumi par lietu tiesībām šai gadījumā piemērojami "pēc analogijas".

Praksē šiem apsvērumiem nav lielas nozīmes, jo izšķirošs ir secinājums, ka gan ķermeniskas, gan bezķermeniskas lietas, pie kurām pieskaitāmas arī lietu kopības, piedalās civiltiesiskajā apgrozībā, tātad ir tiesību objekti.

Saskaņā ar CL 860. pantu "par rūpniecības uzņēmuma piederumiem uzskatāmi ražošanai vajadzīgie darba rīki un mašīnas, kā arī vēl darbā esošie ražojumi, bet piederumiem nav jāpieskaita ne sagādātie neapstrādātie materiāli, ne arī jau pabeigtie un pārdošanai nolemtie izstrādājumi". Protams, šajā pantā uzskaitītie objekti – mašīnas un darbarīki – šī panta autoru uztverē bija ķermeniskas lietas. Tai pašā laikā strīdā par uzņēmumam piederošas preču zīmes vai patenta nodošanu pircējs vai cita veida prasītājs, visticamāk, pamatoti atsauktos gan uz CL 854. un 860. pantu, gan arī uz CL 1050. pantu, kaut arī vismaz no burtiskā šīs normas teksta izriet, ka īpašuma prasības priekšmets nevar būt "tāda manta, kuras sastāvā ietilpst gan ķermeniskas, gan bezķermeniskas lietas", jo praksē šī norma tiek iztulkota paplašināti.⁵⁴

Intelektuālā īpašuma objekti var tikt iekļāti komerčķīlas veidā gan kā individuāli noteiktas reģistrācijai pakļautas lietas, gan arī komersantam piederošās mantas kopuma sastāvā. Pamatojoties uz grozījumiem Komerčķīlas likumā, kas stājās spēkā 2015. gada 1. janvārī, intelektuālā īpašuma objekti (izņemot autortiesības) var tikt iekļāti kā reģistrācijai pakļautas kustamas lietas gan atsevišķi, gan visas uzņēmuma mantas sastāvā.⁵⁵

Rīcība ar intelektuālā īpašuma objektiem bija iespējama arī atbilstoši tiesiskajam režīmam, kas pastāvēja pirms 2015. gada 1. janvāra, kad šo objektu apgrozību reģistrēja Patentu valdē. Izmaiņas likumā veiktas, lai labāk un pilnīgāk nodrošinātu intelektuālā īpašuma objektu identificēšanu, lai novērstu vairākkārtējas iekļāšanas iespējamību apstākļos, kad nav iespējams noteikt vairāku ķīlas turētāju ķīlas tiesību prioritāti. Šai ziņā minētās izmaiņas rīcībā ar intelektuālā īpašuma objektiem atbilst iepriekš izteiktajiem ierosinājumiem.⁵⁶ Tomēr grozījumu mehānisms būtiski atšķiras no iepriekš ierosinātā priekšlikuma, kas pamatojas uz vienota reģistra izveidošanas ideju. Grozījumi reducējas uz to, ka iepriekš neatkarīgi pastāvošā intelektuālā īpašuma ķīla pakārtota komerčķīlas tiesiskajam regulējumam. Līdz ar to intelektuālā īpašuma objekti (izņemot autortiesības) var tikt iekļāti divos veidos: kā reģistrācijai pakļautas lietas un kā komersantam piederošās mantas kopībā ietilpstoši

⁵¹ Bukovskij, V. Svod grazhdaskih zakononij gubernij Pribaltijskih s prodolzheniem 1912–1914 g. g. i s raz"jasnenijami v 2 tomah. T. I, s. 254–255.

⁵² Balodis, K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 111. lpp.

⁵³ Balodis, K. Kustamu lietu iekļāšanas tiesiskā regulējuma problēmas. No: *LU Zinātniskie raksti. Acta Universitatis Latviensis*. 621. sēj. *Saistību izpildes juridiskais nodrošinājums*. Rīga: LU, 1999, 26.–45. lpp.

⁵⁴ Rozenfelds, J. Lietu tiesības. 4. labotais, papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 128. lpp.; Rozenfelds, J. Ownership Claim. *Journal of the University of Latvia*. No. 6. Law. Editor in chief J. Lazdiņš. Rīga: University of Latvia, 2014, pp. 91–107.

⁵⁵ Grozījumi Komerčķīlas likumā. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=267193> [aplūkots 22.05.2015.].

⁵⁶ Rozenfelds, J. Pētījums par Civillikuma Lietu tiesību daļas (ceturrtās, piektās, sestās un septītās nodaļas) modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 27.05.2015.], 20.–22. lpp.

objekti. Pirmajā gadījumā ķīlas devējs var būt jebkura persona. Otrajā gadījumā, ja tiek ieķīlāta visa komersantam piederošā manta, intelektuālā īpašuma objekti tikai tad izrādīsies ieķīlāti, ja tie tieši norādīti kā komerčķīlas priekšmets: “[J]a tiek ieķīlāta visa komersanta vai citas juridiskās personas manta vai lietu kopība un tajā ietilpst reģistrācijai pakļautas lietas, tās pieteikumā norāda atsevišķi. Ja kāda no minētajām lietām nav ieķīlāta pieteikumā, komerčķīlas ņēmējs nevar izlietot komerčķīlas tiesību un komerčķīla uz šīm lietām nav spēkā pret trešajām personām.”⁵⁷

Šādu ķīlas tiesību realizācija gan saistīta ar specifiskām problēmām. Problēmas iedalāmas divās grupās. Pie pirmās pieder problēmas, kas saistītas ar lietu kopības kā tiesību objekta īpatnībām. Pie otrās grupas pieder problēmas, kas izriet no intelektuālā īpašuma objektu specifiskajām īpatnībām.

Attiecībā uz problēmām, kas saistītas ar lietu kopības kā tiesību objekta īpatnībām, literatūrā norādīts, ka mantas kopība var būt vienīgi apņemšanās darījuma priekšmets.⁵⁸ Šāds secinājums nonāk pretrunā ar tā paša autora citā darbā attīstīto teoriju – saskaņā ar to apņemšanās darījums ir tikai priekšnoteikums tam sekojošam rīcības darījumam.⁵⁹ Tā kā pēdējais uzskatāms par apņemšanās darījuma izpildes aktu, tad prakse, kur pastāv objekti, kurus apņemas nodot, bet nekad nenodod, nonāktu pretrunā ar jebkura tiesiska darījuma mērķi – nodrošināt lietu civiltiesisko apgrozību. Tātad, ja pieņem, ka mantas kopība var būt vienīgi apņemšanās darījuma priekšmets, tad vai nu rīcība ar lietu kopību nemaz nav iespējama, vai arī apņemšanās nodot lietu kopību tiek izpildīta attiecībā uz katru lietu kopībā ietilpstošo priekšmetu atsevišķi.

Var konstatēt, ka tik tiešām komerčķīla attiecībā uz lietu kopību, piemēram, visu komersantam piederošo mantu, tiek realizēta tieši tādā veidā.

Saskaņā ar Komerčķīlas likuma 3. panta 1. daļas 3. punkta noteikumiem komersants var apņemties ieķīlāt visu savu mantu, taču “no juridiskā viedokļa attiecībā uz katru mantā ietilpstošo tiesību pastāv atsevišķa (patstāvīga) komerčķīlas tiesība (kas visas “apvienotas” ar vienu reģistrācijas ierakstu). Komerčķīlas ņēmējs uz likuma pamata [...] iegūst atsevišķas komerčķīlas tiesības arī uz ieķīlātās mantas nākamām sastāvdaļām”.⁶⁰ Atliek precizēt, ka nākamo ieķīlāto lietu iegūšanas pamats komerčķīlas ņēmējam ir nevis likums, bet gan 1) fakts, ka pastāv komerčķīla un 2) ka minētās lietas nonākušas ķīlas devēja īpašumā, 3) atsevišķo komersanta mantas sastāvā ietilpstošo lietu pārņemšana valdījumā, tātad likumā paredzēts sarežģīts juridisks sastāvs. Pie tam tikai tādā gadījumā, ja rodas nepieciešamība vērst piedziņu uz ieķīlāto lietu kopību, komerčķīlas ņēmējs pārņem savā valdījumā lietu kopībā ietilpstošās atsevišķās lietas (Komerčķīlas likuma 36. pants), ja vien ieķīlātās lietu kopības sastāvā ietilpstošās lietas nav nodotas komerčķīlas ņēmēja valdījumā, jau līgumu noslēdzot (Komerčķīlas likuma 25. pants). Līdztekus ķermeņisku lietu valdījumam iespējams arī bezķermeņisku lietu valdījums, kas izpaužas gan kā preču zīmju vai patentētā izgudrojuma izmantošana, gan arī kā ieķīlāto prasījumu dzēšana, izpildot tos par labu ķīlas ņēmējam (CL 1338. pants).

⁵⁷ Grozījumi Komerčķīlas likumā, 10. pants, (3) daļa. Rīgā, 2014. gada 27. jūnijā. Likums stāties spēkā 2015. gada 1. janvārī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=267193> [aplūkots 27.05.2015.].

⁵⁸ Kalniņš, E. Laulāto manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 34. lpp., 64. atsaucē.

⁵⁹ Kalniņš, E. Tiesisks darījums. Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 142.–145. lpp.

⁶⁰ Kalniņš, E. Laulāto manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 34. lpp., 64. atsaucē.

Lietu kopības ieķīlāšana komercķīlas veidā šai ziņā neatšķiras no jebkuras ķermeniskas vai bezķermeniskas lietas ieķīlāšanas rokas ķīlas veidā. Arī pēdējā var tikt nodibināta “ar nodomu, lai tā būtu par nodrošinājumu viņa prasījumam, ja šis nodoms pie tam noteikti izsacīts” (CL 1340. pants), kaut arī ķīlasņēmējs nebūtu ņēmis ķīlas priekšmetu savā varā (CL 890. pants). Viena no apņemšanās darījumu īpatnībām ir tā, ka attiecībā uz vienu un to pašu lietu vienlaikus var pastāvēt vairākas saistības, kas izriet no vairākiem patstāvīgiem apņemšanās darījumiem, piemēram, vienu un to pašu lietu var ieķīlāt (CL 1340. pants) un arī atsavināt (CL 2031. pants), tostarp arī kā kreditoram par rokas ķīlu nodoto lietu (CL 1354. pants). Katra šādi izveidotā saistība savukārt ir atsavināma, respektīvi, cedējama vai ieķīlājama, pie tam šāds darījums ne tikai pie mums, bet daudzās citās valstīs apskatīts kā rīcība ar īpašumu.⁶¹

Tādējādi bažām par to, ka lietu kopība kā lietu tiesības objekts nebūtu pieļaujama, jo šī koncepcija it kā nonāk pretrunā ar specialitātes principu, nav pamata. Šāda pretruna ir šķietama. Līdz ar to nevajadzīgs izrādījies arī savulaik izteiktais priekšlikums atteikties no jēdziena “lietu kopība”, kas sastāv gan no ķermeniskām, gan bezķermeniskām lietām.⁶² Visbeidzot, arī pieņēmums, ka lietu kopībā ietilpstošās lietas var būt vienīgi apņemšanās darījumu priekšmets, pirmkārt, nonāk pretrunā ar praksi. Otrkārt, šāds pieņēmums norāda uz paša dalījuma – apņemšanās un rīcības darījumi – nosacīto raksturu. Darījumam raksturīga gribas izpausme. Jebkura gribas izpausme savukārt ietver izvēles iespēju. Tādos gadījumos, kad parādnieks izvairās savu saistības veidā uzņemto apņemšanos pildīt, pastāv piespiedu līdzekļi. Šādos gadījumos, piemēram, CL 1479. pantā paredzētajā gadījumā, ja prasības priekšmets ir koroborācija, rīcības darījumu var aizstāt tiesas spriedums. Līdzīgā kārtā, ieķīlājot lietu (t. sk. lietu kopību), ķīlas devējs jau ķīlas līguma noslēgšanas brīdī uzņemas saistību atbildēt ar ieķīlātā priekšmeta vērtību ķīlasņēmēja priekšā. Arī šādā gadījumā, ja ķīlasņēmējs, kuru parādnieks nav noteikta laikā apmierinājis, meklē sev apmierinājumu no ieķīlātās lietas un šajā nolūkā sper visus vajadzīgos soļus tās pārdošanai (CL 1319. pants), lēmumu pieņēmis ķīlas devējs, bet ķīlasņēmējs. Taču no tā neizriet, ka šādā gadījumā ieķīlātā lieta ir tikai apņemšanās darījumu priekšmets. Tādējādi šajā situācijā apstiprinās jau iepriekš paustā ideja, ka darījumu iedalījumam apņemšanās un rīcības darījumos ir nozīme tikai tādās tiesību sistēmās, kur paredzēts abstrakcijas princips lietas atsavināšanā.⁶³

Tomēr šīs lietu kopības īpatnības jāņem vērā, slēdzot konkrētu darījumu, piemēram, komercķīlas līgumu.

Problēmas, kas izriet no intelektuālā īpašuma objektu specifiskajām īpatnībām, saistītas ar to, ka, pirmkārt, ne visi intelektuālā īpašuma objekti ietilpst reģistrējamo lietu skaitā, otrkārt, neņemot vērā iepriekš minētos grozījumus Komerķīlu likumā

⁶¹ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law. Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll. Piezīmes pantam III.–5:102. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf [aplūkots 25.05.2015.], p. 1032.

⁶² Kalniņš, E. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 26.05.2015.], 10. lpp.

⁶³ Rozenfelds, J. Reform of the Property Law Chapter of the Civil Law of Latvia: Problems and Solutions. No: LU 71. zinātniskās konferences rakstu krājums “Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade”. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 33.–35. lpp.

un attiecīgajos intelektuālā īpašuma tiesības regulējošos likumos, nav izslēgtas ne-skaidrības attiecībā uz ieķīlāto objektu identificēšanu, it sevišķi tādos gadījumos, kad tie tiek ieķīlāti komersantam piederošās mantas kopības sastāvā.

Lielākoties intelektuālā īpašuma tiesības rodas ar to reģistrēšanu, taču ne vienmēr. Līdztekus reģistrētajām tiesībām intelektuālais īpašums var rasties arī lietošanas ceļā (attiecībā uz preču zīmēm, dizainparaugiem, patentu sfērā – kā iepriekšlietošanas tiesības). Bez tam, neņemot vērā izmaiņas likumos, ne visas reģistrētās intelektuālā īpašuma tiesības iespējams reģistrēt komercķīlas veidā iepriekš aprakstītajā kārtībā. Saskaņā ar likumu kā reģistrācijai pakļauto kustamo lietu uzskaitījumā ietvertas “nacionālās procedūras kārtībā reģistrētas preču zīmes, dizainparaugi, pusvadītāju izstrādājumu topogrāfijas, piešķirtie Latvijas patenti un Eiropas patenti, kuros Latvija ir norādītā valsts un attiecībā uz kuriem Patentu valdes oficiālajā izdevumā ir publicēts tulkojums” (Komerķīlu likuma 1. panta (3) punkts).

Līdz ar to reģistrācijai pakļauto kustamo lietu uzskaitījumā neietilpst un nav ieķīlājami komersantam piederošās mantas kopības sastāvā ietilpstošie pārējie intelektuālā īpašuma objekti, piemēram, šāda kārtība nav nodrošināta attiecībā uz Kopienas preču zīmēm, kas reģistrētas saskaņā ar Padomes 2009. gada 26. februāra Regulu (EK) Nr. 207/2009 par Kopienas preču zīmi (agrāk – Padomes 1993. gada 20. decembra Regula (EK) Nr. 40/94 par Kopienas preču zīmi). Kopienas preču zīmes ir spēkā visās 28 Eiropas Savienības dalībvalstīs, tātad arī Latvijā. Problēma vēl jo akūtāka var izrādīties tādēļ, ka vizuāli gan Latvijā reģistrēta nacionālā preču zīme, gan Kopienas preču zīme var būt identiskas. Tā figuratīvā preču zīme M 35 248 AIR BALTIC, kas reģistrēta Latvijas Republikas Patentu valdē un ir ieķīlāta (kā atsevišķa zīme, bet ne komercķīlas veidā),⁶⁴ vizuāli neatšķiras no figuratīvās preču zīmes AIR BALTIC Nr. 666548 (īpašnieks “Baltijas Aviācijas Sistēmas”), kas reģistrēta atbilstoši t. s. Madrides sistēmai Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācijas (WIPO) ROMARIN datubāzē.⁶⁵ ROMARIN ir Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācijas preču zīmju datubāze, kurā var atrast ziņas par preču zīmēm, kas reģistrētas saskaņā ar Madrides nolīgumu par zīmju starptautisko reģistrāciju vai Madrides nolīguma par zīmju starptautisko reģistrāciju protokolu. Šī zīme gan pagaidām nav ieķīlāta un nav arī attiecināta uz Latviju, taču zīmju identiskais raksturs potenciāli var radīt problēmas gadījumā, ja nāktos izmantot ķīlas tiesības.

Kopumā rezumējot diskusijas par bezķermeniskām lietām, tostarp lietu kopībām, un par priekšlikumiem izslēgt tās no lietu tiesību objektu vidus, sekojot to valstu piemēram, kurās vērojams atbalsts sašaurināta lietu tiesību objekta jēdzienam, plašākā kontekstā vērojama nevis lietu tiesības objektu sašaurināšanās, aprobežojoties tikai ar ķermeniskām lietām kā īpašuma un citu lietu tiesību objektiem, bet gan paplašināšanās. Tātad, no šī viedokļa raugoties, CL tā pašreizējā veidolā atbilst minētajai tendencei, paredzot gan saistību kā mantas sastāvdaļu (CL 841. panta 1. daļa), gan bezķermenisku lietu kā ķermeniskas lietas sastāvdaļu (CL 846. panta 3. daļa) u. tml.

5. Daļa un veselais kā lietu kopības elementi

“Specialitātes principa” konsekventa ievērošana noved pie paradoksa – ja nevar iegūt īpašumā lietu kopību, tad lietu kopība neeksistē kā tiesību objekts; ja neeksistē lietu kopība, tad neeksistē arī lietas daļa un piederums, kā arī augļi un ienākumi,

⁶⁴ Pieejams: <http://databases.lrpv.gov.lv/database3/index.aspx?lang=LV&id=362> [aplūkots 27.05.2015.].

⁶⁵ Pieejams: <http://www.wipo.int/romarin/detail.do?ID=0&PDF=Y> [aplūkots 27.05.2015.].

t. i., visi šie mācības par lietu kopībām atribūti aplūkojami nevis kā “lietas daļas”, bet kā “lietas, kas atdalījušās no citas lietas”, “lietas, kas reiz bijušas lietas sastāvdaļas” u. tml., jo šiem civiltiesiskās apgrozības atribūtiem ir nozīme tad, kad ir strīds par atsavināšanas darījuma priekšmetu,⁶⁶ tiesībām uz zaudējumu⁶⁷ (tai skaitā – procentu) atlīdzināšanu un daudzos citos aspektos, turpretim tikai teorētiska nozīme ir diskusijai par to, vai var vai nevar vienlaikus kontrolēt, izlietot “varu”, “kundzību” pār katru atsevišķu bišu saimes biti, ganāmpulka aitu utt.

Iepriekš norādītais paradokss rod atspoguļojumu vairākās partikulārās normās, kas attiecas uz lietu kopībām.

Piemēram, “kamēr blakus lieta nav atdalīta no galvenās, uz abām attiecas vieni un tie paši tiesību noteikumi; tādēļ nekustamas lietas kustamie piederumi nav uzskatāmi par kustamām lietām, bet ir pakļauti noteikumiem, kādi pastāv nekustamām lietām” (CL 852. pants).

Tā kā ar zemi, respektīvi, nekustamu lietu, cieši savienota kustama lieta uzskatāma par zemes daļu, tad varētu uzskatīt, ka CL 852. pants vienkārši uzsver *superficies solo cedit* principu (CL 968. pants), tad arī “blakus lieta” it kā neatšķiras no “daļas”. Tomēr, cik noprotams no konteksta, CL 852. pantā lietotie vārdi “blakus lieta nav atdalīta no galvenās” nemaz netiek attiecināti uz fiziski savienotu lietu. Pretējā gadījumā tā nemaz vairs nebūtu atzīstama par “kustamu lietu”. Šai gadījumā acīm redzami domāta t. s. *universitas rerum distantium* – lietu kopība, kas sastāv no vairākām savstarpēji saistītām lietām, kas nav fiziski savienotas. Tādēļ termins “atdalīta” nozīmē nevis vienas (kustamas) lietas fizisku atdalīšanu no otras (nekustamas lietas), jo tās nemaz nav savstarpēji fiziski savienotas, bet gan juridisku atdalīšanu, piemēram, ja “atdalītā” kustamā jeb blakus lieta tiek atsavināta atsevišķi no galvenās, nekustamās lietas.

Tādējādi galvenās un blakus lietas pretstatījums ir svarīgs tikai starpposmā starp saistības uzņemšanas nodot kopību, kurā ietilpst “galvenās un blakus lietas”, un šīs saistības izpildi. Tas lielā mērā apstiprina jau samērā sen pausto ideju, ka atšķirība starp lietu un saistību tiesību ir nosacīta, respektīvi, tai ir nozīme tikai noteiktās robežās. Savā ekstrēmajā izpausmē šis uzskats attiecas pret lietu un saistību tiesību pretstatījumu kā pret “vēsturisku atlieku”.⁶⁸

Viens no “daļas un veselā” problēmas aspektiem ir kustamas lietas kā nekustamu lietu sastāvdaļas.

6. Kustamas un nekustamas lietas

Latvijas tiesību zinātnē savulaik ierosināts papildināt CL 842. pantā paredzēto klasifikācijas pazīmi – “lietas ir vai nu kustamas, vai nekustamas, raugoties pēc tam, vai tās var vai nevar pārvietot, ārēji nebojājot, no vienas vietas uz otru”, ar otru – “īpašumi, kas saskaņā ar likumu ir ierakstāmi zemesgrāmatā kā patstāvīgi nekustami īpašumi”.⁶⁹ Taču visai drīz atklājās, ka šis ierosinājums nav īstenojams, jo divas

⁶⁶ Civillikumi ar paskaidrojumiem. Otrā grāmata. Lietu tiesības. Sast. sen. F. Konradi un Rīgas apgabaltiesas loceklis A. Walter. Likuma teksts prof. Dr. iur. A. Būmaņa, H. Ēlersa un J. Lauvas tulkojumā. Neoficiāls izdevums. Rīga: Grāmatrūpnieks, 1935, 23.–25. lpp.

⁶⁷ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums civillietā Nr. SKC-168/2008. No: *Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi*. 2008. Rīga: TNA, 2009, 102.–105. lpp.

⁶⁸ Čakste, K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 75. lpp.

⁶⁹ Kalniņš, E. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 26.05.2015.], 4. lpp.

minētās pazīmes nav savstarpēji savienojamas – ne visas lietas, ko nevar pārvietot, ārēji nebojājot, no vienas vietas uz otru, ir iespējams ierakstīt zemesgrāmatā, un otrādi – ne visi objekti, kas saskaņā ar likumu ir ierakstāmi zemesgrāmatā kā patstāvīgi nekustami īpašumi, patiešām ietilpst to lietu kategorijā, ko nevar pārvietot, ārēji nebojājot, no vienas vietas uz otru. Diskutabla ir arī premisa, ka vācu tiesībās, kas izmantotas par paraugu šim ierosinājumam, “doktrīnā un tiesu praksē ar nekustamām lietām tiek saprastas zemes virsmas norobežotas daļas”.⁷⁰ Vācu tiesībās pastāvošajai kategorijai zemesgrāmatā ierakstāmās zemes vienības *Grundstücke* apzīmēšanai nav nekā kopīga ar reālām zemes virsmas norobežotām daļām.⁷¹

Pastāv divi viedokļi par tādu būvju tiesisko stāvokli, kas uzbūvētas uz citai personai piederošas zemes – prezumpcijas teorija un principa teorija. Atbilstoši prezumpcijas teorijai pastāv pieņēmums, ka ēka vai cita būve, kas uzbūvēta uz zemes, pieder tam, kuram pieder attiecīgais zemes gabals.⁷² Līdzīgi secinājumi izdarīti arī tiesu praksē (SKC-354/2008). Principa teorija atspoguļota tiesu praksē kā “zemes un ēkas vienotības princips” (SKC-32/2002).

Pareizāka šķiet prezumpcijas teorija. Tā arī praktiski tiek lietota, lai noskaidrotu atsevišķi pastāvošas īpašuma tiesības uz ierīcēm vai ēkām, kas uzbūvētas uz citai personai piederošas zemes. Piemēram, lietā SKC-77/2005⁷³ secināts, ka saskaņā ar likuma “Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību” 14. panta piekto daļu ēkas (būves), kuras zemesgrāmatu nodaļā, Valsts zemes dienestā vai pašvaldībā nav reģistrētas kā patstāvīgi īpašuma objekti, uzskatāmas par zemes īpašnieka īpašumu. Bet citas personas īpašuma tiesības uz šādām ēkām (būvēm) var iegūt, ja tiesa apmierinājusi šo personu prasību atzīt īpašuma tiesības uz attiecīgajiem objektiem. Tādējādi ēka un būve, kas reģistrēta kā patstāvīgs īpašuma objekts Valsts zemes dienestā vai pašvaldībā, var tikt atzīta par patstāvīgu īpašuma objektu tiesas ceļā.

Attiecībā uz šādiem objektiem, kas uzbūvēti vai ierīkoti uz citai personai piederošas zemes un reģistrēti zemesgrāmatās kā atsevišķs īpašums, atsevišķās īpašuma tiesības pierāda ieraksts zemesgrāmatā. Problēma saistībā ar šādiem ierakstiem zemesgrāmatā izriet no tā, ka likums “Par nekustamā īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatās” sākotnēji šādu objektu, piemēram, cauruļvadu, ierakstīšanu paredzēja, taču saskaņā ar 1999. gada 16. jūnija grozījumiem šī likuma 19. pantā, kas stājās spēkā 1999. gada 10. jūlijā, šādi objekti zemesgrāmatā vairs nav jāieraksta. Šī nelielā nianse atspoguļo problēmu, kas saistīta ar šādiem “pastāvīgiem mainīgiem” objektiem, kas var būt un var nebūt nekustamas lietas atkarībā no tā, vai tehniski ir ietvertas zemes sastāvdaļu skaitā vai ne.

Kā vienu no piemēriem var minēt neseno tiesas praksē izskatīto gadījumu. SIA “Winergy” ir parādnieka vienīgais dalībnieks. SIA “Winergy” ir saņēmusi AS “Norvik banka” 2013. gada 21. maija paziņojumu par aizdevuma līguma pirmstermiņa izbeigšanu un saistību izpildi. Kopējā SIA “Winergy” parāda summa ir 16 596 357,01 EUR, kas ir 11 663 986,02 Ls. Izlietojot komerčķīlu, AS “Norvik banka”

⁷⁰ Kalniņš, E. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 26.05.2015.], 4. lpp.

⁷¹ Von Bar, K. Why do We Need *Grundstücke* (Land Units), and What are They? On the Difficulties of Divining a European Concept of ‘Thing’ in Property Law. *Juridica International*, 2014. No. 2, pp. 3–15.

⁷² Grūtups, A., Kalniņš, E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Rīga, 2002, 72. lpp.

⁷³ 16.11.2005. Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. SKC-77/2005. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2005/ [aplūkots 29.05.2015.].

ir tiesīga pārņemt ieķīlāto mantu savā valdījumā un to pārdot, kā rezultātā parādnieks nonāks finansiālās grūtībās un tam nebūs iespējams veikt saimniecisko darbību.

Parādnieka argumenti: “Tiesas sēdē parādnieka pārstāvis pieteikumu uzturēja. Norāda, ka tiesiskās aizsardzības procesa ietvaros kreditoru ieguvums ir lielāks, nekā tas būtu maksātnespējas gadījumā. Visus izdevumus, kas saistīti ar vēja ģeneratora uzturēšanu, sedz SIA “Winergy”. Visu kreditoru interesēs ir, lai parādnieks turpinātu savu īpašumu iznomāt mātes uzņēmumam. Parādniekam nav savu saistību pret nodrošināto kreditoru AS “Norvik banka”, bet saistības ir SIA “Winergy”, kuru nodrošināšanai ir dota ķīla. Attiecībā pret otru nodrošināto kreditoru parādnieks ir sniedzis galvojumu. AS “Norvik banka” iebildumi nav pamatoti, jo tās mērķis nav saņemt saistību izpildi, bet pārņemt īpašumu. Vēja ģenerators ir nekustamais īpašums, un tas neietilpst AS “Norvik banka” ieķīlātās mantas sastāvā. Lūdz pieteikumu apmierināt un apstiprināt tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plānu”.⁷⁴

Šajā lietā saduras vairāki principi: ierakstot zemesgrāmatā vēja ģeneratorus, kas pirms tam bija ieķīlāti komerčķīlu reģistrā kā kustamas lietas, tika pārkāpts pušu autonomijas princips, ko paredz CL 843. pants – “[...] privāta griba, var nekustamām lietām piemērojamas tiesības attiecināt uz tādām lietām, kas pēc savām īpašībām ir kustamas, un otrādi”. Neņemot vērā nepārprotamo likuma norādījumu, ka izšķiršanās ir privāto tiesību subjektu brīva izvēle, ja reiz puses vienojušās piemērot ar zemi cieši savienotai lietai – vēja ģeneratoriem – noteikumus par kustamām lietām, nevienai no pusēm nebija tiesību atkāpties no tās. Tas nozīmē, ka, ierakstot zemi, uz kuras atradās komerčķīlas veidā ieķīlātie vēja ģeneratori, zemesgrāmatā un tādējādi padarot šos ģeneratorus par zemes sastāvdaļu, ķīlas devējs pārkāpa iepriekš noslēgto vienošanos, ar kuru šie ģeneratori ieķīlāti komerčķīlas veidā, jo Komerčķīlas likums paredz, ka nekustamas lietas nevar būt komerčķīlas priekšmets, jo nekustamais īpašums uzskatāms par izslēgtu no ieķīlātās mantas sastāva (Komerčķīlu likuma 4. panta (2) daļa).

Šādos apstākļos tikai nelabojams pozitīvās tiesību izpratnes piekritējs uzstātu, ka princips *superficies solo cedit* nepieļauj vienošanos par pretējo (jo šāds secinājums ir gan pretrunā ar CL 843. panta burtisko tekstu, gan arī ar privāttiesībām raksturīgo pušu autonomiju un dispozitivitāti). No tā savukārt, pretēji privāttiesību autonomijas principam, izrietētu, ka, nostiprinot zemesgrāmatā īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu, uz kura atradās vēja ģeneratori, šo objektu pārtapšana no kustamām lietām par nekustamas lietas daļu (CL 968. pants) notiek vienkārši ar pašu nekustamā īpašuma tiesību iegūšanu uz zemi (CL 994. pants). Galu galā šāda interpretācija nonāk pretrunā arī ar ķīlas tiesību brīvprātīguma principu un labās ticības principu, jo ieķīlātāja rīcība, lai kādi nebūtu tās motīvi, nonāk pretrunā ar šīs pašas personas iepriekšējo rīcību (*venire contra factum proprium*),⁷⁵ ieķīlājot vēja ģeneratorus kā kustamu lietu. Neņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, gan praksē, gan arī tiesību zinātnē lielā mērā dominē tieši šāds “pozitivistiskais” formālisms. Tā Augstākās tiesas Civillietu departaments vēl 2002. gadā atzinis, ka, pieņemot likumu “Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”, “tiek sekmēta un realizēta ēku un zemes, uz kuras tā atrodas, apvienošana vienā nekustamā īpašumā

⁷⁴ Rīgas rajona tiesas spriedums lietā Nr. C33382113. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=74144> [aplūkots 31.03.2015.].

⁷⁵ *Balodis, K.* Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 2012. 3. decembris, Nr. 24. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/68945-labas-ticibas-princips-musdienu-latvijas-civiltiesibas/> [aplūkots 29.05.2015.].

atbilstoši Civillikuma 968. pantam”, tāpēc zemes un ēkas vienotība ir fakts, ko nevar grozīt pat tādi darījuma faktiskie apstākļi kā tas, ka dāvinājuma līguma noslēgšanas brīdī dāvinātājam vēl nemaz nebija atjaunotas īpašuma tiesības uz zemi, tomēr, tā kā vēlāk šīs tiesības tika atjaunotas, darījuma dalībnieku griba iztulkojama tādējādi, ka uzdāvināts vienots nekustamais īpašums (Senāta 2002. gada 9. janvāra spriedums civillietā Nr. SKC-32).⁷⁶ Kā jau minēts, pastāv arī ne tik stingri pozitīvistiska “prezumpcijas” pieeja.⁷⁷ Ja prezumēta tiek zemes un ēkas vienotība, tad noteikumus par kustamām lietām iespējams attiecināt uz ēkām, pierādot pretējo. Tomēr nav pamata pieņemt, ka šajā jautājumā izveidojusies vienota judikatūra. Tiesību zinātnē konstatējama skeptiska attieksme pret CL 843. pantā ietverto noteikumu par kustamām lietām attiecināšanu uz nekustamām, ierosinot pat šīs normas grozīšanu.⁷⁸

Viena no problēmām, kas šai jomā jāpārvar, ir kolīzija starp CL ietverto, pušu autonomijas diktēto iespēju darījuma dalībniekiem pašiem vienoties par to, kādos gadījumos princips *superficies solo cedit* ir vai nav attiecināms uz piederumiem vai daļām, ko iespējams identificēt vienīgi akta (darījuma vai tiesību normas) interpretācijas ceļā, un stingri formalizēto, *numerus clausus* principam pakārtoto publiskas reģistrācijas sistēmu, kam pamatā ir ģeometriskās identitātes princips.⁷⁹ Šo divu principu harmonizēšanas priekšnoteikums ir prasmīga tiesas realizēta interpretācija, kuras nereti pietrūkst, bet ko diemžēl nav iespējams kompensēt ar instruktīvu likumu rakstīšanu. Tātad *numerus clausus* princips (kā jebkurš princips) pastāv tikai kā morāli ētiska maksima, kuras realizēšana atkarīga no konkrētiem apstākļiem, tostarp no tā, cik adekvāti tiks iztulkots darījums, kura priekšmets ir nekustamais īpašums vai lietu tiesība, kas saistīta ar nekustamu īpašumu (CL 846. panta 3. daļa).

Ja ir prasība, ka “zemesgrāmatu nodaļai jānoskaidro, vai dokumentā ietvertais darījums pats par sevi ir spējīgs būt par šādu pamatu [nostiprināmajai tiesībai – J. R.]”,⁸⁰ tātad jānoskaidro arī, vai šī darījuma priekšmets – tiesība, kas ierakstāma zemesgrāmatā, nav izpildāma citādi kā vien tiesību normu interpretācijas ceļā. Skats uz *numerus clausus* principu kā uz pabeigtā pozitīvas tiesību normas formā veiktu zemesgrāmatā ierakstāmo tiesību nomenklatūru⁸¹ tādējādi ir idealizēts un neatbilst realitātei. Tai pašā laikā nevar piekrist atziņai, ka princips *prior tempore potior iure* nozīmē, ka ieraksti izdarāmi to ienākšanas secībā neatkarīgi no tā, vai zemesgrāmatu tiesneša vērtējumam nodots darījums vai tiesas nolēmums.⁸²

Ierakstu secībai, protams, ir svarīga nozīme. Tomēr ne mazāk svarīgi ir arī tas, kādu funkciju veic ieraksts un kādas darbības jāveic tā izdarīšanai. Atšķirībā no

⁷⁶ LR Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001. Rīga: Latvijas tiesnešu mācību centrs, 2002, 194.–195. lpp.

⁷⁷ Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. SKC-77/2005. 16.11.2005. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiskaseciba_1/2005/ [aplūkots 29.05.2015.].

⁷⁸ Kalniņš, E. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/resources/research/> [aplūkots 25.05.2015.]. 4.–5., 10. lpp.

⁷⁹ Bashmakov, A. A. Osnovnyja nachala ipotechnago prava. Libava: Izdanie Lito-Tipografii M. Petersona, 1891, s. 21.

⁸⁰ Virko, E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (II). *Jurista Vārds*, 2008. 15. aprīlis, Nr. 15 (520). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/173844-zemesgramatu-pieejamiba-brun-ticamiba-ii/> [aplūkots 26.05.2015.].

⁸¹ Turpat.

⁸² Virko, E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (I). *Jurista Vārds*, 2008. 1. aprīlis, Nr. 13 (518). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/173093-bzemesgramatu-pieejamibab-un-ticamiba/> [aplūkots 28.05.2015.].

darījuma, kura ierakstīšanai nepieciešamais priekšnoteikums ir šī darījuma provizoriska (*preliminary*) izvērtēšana atbilstoši iepriekš minētajiem kritērijiem, tiesas nolēmumā norādīta nostiprinājuma ierakstīšanai nepieciešamo izvērtēšanu jau veikusi tiesa. Atšķirībā no darījuma, kas vērsts uz lietu tiesību nodibināšanu, pārveidošanu vai izbeigšanu, tiesas nolēmuma nostiprinājumam šādas nozīmes pašam par sevi nav – tam vienmēr ir provizorisks raksturs, kas balstīts uz tiesneša pirmšķietamu (*prima facie*) pieņēmumu par nepieciešamību nostiprināt aizliegumu, kam nav pabeigta rakstura un kas nav vērsts uz lietu tiesību nodibināšanu, pārveidošanu vai izbeigšanu, bet tikai uz jebkādu šāda veida pārmaiņu pagaidu apturēšanu līdz lietas izskatīšanai pēc būtības.

Atzīme, kas izdarīta uz tiesas nolēmuma pamata, nenodibina nekādas tiesības, bet tikai terminētu nosacītu aizliegumu.⁸³ Īpašuma tiesība, tāpat arī jebkura lietu tiesība, ir tiesība uz individuāli noteiktu lietu.

Lietas apraksts, kas nekad nesakrīt ar lietas fiziskajām īpašībām visā pilnībā, ir tas “signāls”, uz kura pamata persona, kas stājas darījumā, lai iegūtu lietu tiesību, uztver lietu. Pie tam pastāv atšķirības dažādu tiesiskās attiecības subjektu spējā uztvert un saprast citas personas sniegto aprakstu. Uztveres atšķirības veido ievērojamo daļu no darījumu spēkā neesamības cēloņiem, kuri pastāv, neņemot vērā pušu centienus pēc iespējas aprakstīt lietas īpašības.⁸⁴ Līdzīgas grūtības saistītas ar tiesību normā noteikto lietas raksturojumu. Piemēram, “zemesgrāmatās ieraksta nekustamus īpašumus un nostiprina ar tiem saistītās tiesības” (Zemesgrāmatu likuma 1. pants).

Numerus clausus principu nodrošina “ar Zemesgrāmatu likuma 77. p. 3. punkta palīdzību, kas zemesgrāmatās ļauj nostiprināt tikai tādas tiesības, kurām ir sakars ar nekustamu īpašumu. Prasīdams no tiesības “sakarū” ar nekustamu īpašumu, likums gribējis ierobežot nostiprināmo tiesību loku. Likuma prasītais “sakars” tādēļ nevar būt tās “sētas durvis”, kas plaši atvērtu zemesgrāmatu tādiem nostiprinājumiem, kuri kaut cik aptuveni un kaut cik varbūtēji varētu tikt saistīti ar attiecīgo nekustamo īpašumu: šāds iztulkojums novestu pie tā paša stāvokļa, no kura bija paredzēts izvairīties. Tāpat šīs normas mērķis nav sīkumaini gādāt par to, lai vienā nodalījumā iederīgās tiesības netiktu nostiprinātas citā nodalījumā, jo tas jau izteikts citā normā (ZGL 31. p.). Zemesgrāmatu likuma 77. p. 3. punktā runa ir nevis par sakaru ar “šo nekustamo īpašumu”, bet par sakaru ar “nekustamu īpašumu”, tāpat nekustamu mantu vispār, tādēļ šai normai ir principiāla nozīme. Tādējādi tiesības sakars ar nekustamu īpašumu jāsaprot tikai kā 1) tāds sakars ar nekustamu mantu kā tādu, kurš 2) tieši noved pie likumā paredzēta absolūta rakstura piešķiršanas šai tiesībai. Šādu absolūtu raksturu tiesība savukārt var iegūt tikai tad, kad vai nu tās izcelšanos, vai spēku pret trešajām personām likums padarījis atkarīgu no nostiprināšanas”.⁸⁵ Diemžēl likuma jēgu iespējams noskaidrot vienīgi interpretācijas ceļā.

To atzīst arī *rigorosi numerus clausus* principa piekritēji: “.. šāds zemesgrāmatu nodaļas pienākums ir noteikts ZGL 77. p. 3. punktā: tiesībām, kuras lūdz nostiprināt, jāpieder pie 31. un 44. pantā minētajām tiesībām, kurām ir sakars ar nekustamu īpašumu.

⁸³ *Bashmakov, A. A.* Osnovnyja nachala ipotechnago prava. Libava: Izdanie Lito-Tipografii M. Petersona, 1891, s. 100.

⁸⁴ *Rozenfelds, J.* Maldības tiesiskā regulējuma īpatnības vietējo Civillikumu kopojumā. *Jurista Vārds*, 2014. 11. novembris, Nr. 44/45 (846/847), 29.–40. lpp.

⁸⁵ *Virko, E.* Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (II). *Jurista Vārds*, 2008. 15. aprīlis, Nr. 15 (520). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/173844-zemesgramatu-pieejamiba-brun-ticamiba-ii/> [aplūkots 26.05.2015.].

Tiesa gan, šī norāde ir diezgan neveiksmīga, jo ne 31., ne 44. pantā neviena tiesība nav nosaukta. Abu šo pantu mērķis nekad nav bijis uzskaitīt kādas konkrētas tiesības: viens (31. p.) nosaka tikai to, kurā vietā tiesības nostiprina, proti, tikai zemesgrāmatas nodalījumā, bet otrs (44. p.) – to, kādā veidā tiesības nostiprina, proti, tikai ierakstu un atzīmju veidā. Ne Zemesgrāmatu likums, ne civiltiesības nedod atbildi uz jautājumu, kādas tiesības vispār ir pieļaujams nostiprināt zemesgrāmatā. Pieturas punktu – bet ne atrisinājumu – var meklēt Zemesgrāmatu likuma 1. pantā: ar nekustamiem īpašumiem “saistītās tiesības”. Bet vai tas, ka zemesgrāmatā ir pieļaujams nostiprināt tikai ar nekustamu mantu saistītās tiesības, tajā pašā laikā nozīmē to, ka zemesgrāmatā ir pieļaujams nostiprināt visas ar nekustamu mantu saistītās tiesības?”⁸⁶

Lai identificētu šīs tiesības, jāinterpretē pozitīvās normas, piemēram, CL 846. panta 1. un 3. daļa. Tomēr to, cik atšķirīgi var būt šādas interpretācijas rezultāti, parāda nesenā pagātnē gan tiesību zinātnē, gan tiesu praksē izspēlētā diskusija par līguma, kas nosaka kopīpašumā esoša nekustamā īpašuma lietošanas kārtību, saistošo spēku attiecībā pret trešajām personām. Vienprātība pastāv vienīgi par to, ka nekustama īpašuma dalīta lietošanas kārtība ir spēkā attiecībā pret trešajām personām tikai tad, ja tā ierakstīta zemesgrāmatā. Diametrāli pretējas domas izteiktas par to, vai tiesības, kas izriet no līguma par nekustama īpašuma dalītu lietošanu, ir⁸⁷ vai nav⁸⁸ ierakstāmas zemesgrāmatā. Arī tiesu praksē nav vienota viedokļa, gan pieļaujot, ka šāds ieraksts iespējams,⁸⁹ gan arī – ka tas nav pieļaujams.⁹⁰

Ņemot vērā minētās likuma interpretācijas problēmas, pagaidām izrādījušies ne-realizējama prasība, lai tiktu nodrošināts, ka tiesiski iespējami (pieļaujami) ir tikai likumā noteiktie lietu tiesību veidi (*numerus clausus principis*).⁹¹

Partikulārs gadījums ir tādu lietu, kas pēc savas būtības ir kustamas, piederība nekustamam īpašumam tādēļ, ka šīs lietas ir savienotas ar zemi (*superficies solo cedit*) (D. 41, 1, 7, 11). Atbilstoši “subjekts – lieta” konstrukcijai CL paredz klasifikāciju galvenokārt pēc lietu dabiskām, fiziskām īpašībām.

CL 968. pants (VLK 771. pants) ir pārņemts no romiešu tiesībām. Saskaņā ar VLK pirmizdevumā citēto fragmentu, ja kāds, izlietojot svešus būvmateriālus, uzceļ māju uz savas zemes, tad viņš kļūst par ēkas īpašnieku. Tomēr, pamatojoties uz

⁸⁶ Virko, E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (II). *Jurista Vārds*, 2008. 15. aprīlis, Nr. 15 (520). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/173844-zemesgramatu-pieejamiba-brun-ticamiba-ii/> [aplūkots 26.05.2015.].

⁸⁷ Grūtups, A., Kalniņš, E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. 2. papildinātais izdevums. Rīga, 2002, 263. lpp.

⁸⁸ Virko, E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (II). *Jurista Vārds*, 2008. 15. aprīlis, Nr. 15 (520). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/173844-zemesgramatu-pieejamiba-brun-ticamiba-ii/> [aplūkots 26.05.2015.].

⁸⁹ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 24.08.2006. lēmums Nr. PAC-1124 (nav publicēts). Citēts pēc: Virko, E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (II). *Jurista Vārds*, 2008. 15. aprīlis, Nr. 15 (520). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/173844-zemesgramatu-pieejamiba-brun-ticamiba-ii/> [aplūkots 26.05.2015.]; SKC-1800/2012. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2012-hronologiska-seciba/ [aplūkots 26.05.2015.].

⁹⁰ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2012. gada 25. aprīļa lēmums. Citēts pēc: 05.12.2012. Senāta Civillietu departamenta lēmums lietā Nr. SKC-1800/2012. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2012-hronologiska-seciba/ [aplūkots 26.05.2015.].

⁹¹ Virko, E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (II). *Jurista Vārds*, 2008. 15. aprīlis, Nr. 15 (520). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/173844-zemesgramatu-pieejamiba-brun-ticamiba-ii/> [aplūkots 26.05.2015.].

senū, vēl XII tabulu likumos ietvertu normu, ja šie materiāli atkal atdalās no zemes, piemēram, ēkai sabrūkot, tad celtniecībā izlietoto būvmateriālu atprasījuma tiesības būvmateriālu īpašniekam atjaunojas. Pilnīgi pretējs risinājums ir tādā gadījumā, ja kāds, izlietodams viņam piederošos būvmateriālus, uzbūvējis ēku uz svešas zemes – apbūvētāja tiesības uz materiālu vērtības atlīdzināšanu atkarīgas no tā, vai viņš zinājis, ka celtniecība notiek uz citai personai piederošas zemes.⁹²

Kopsavilkums

Civillikumā lietotais ķermenisku un bezķermenisku lietu iedalījums atbilst šo tiesību objektu lietojumam praksē. Neskaidrības rada tas, ka līdztekus šim dalījumam paralēli tiek lietots tiesību kā kustamas vai nekustamas mantas sastāvdaļas jēdziens, kā rezultātā vienas un tās pašas tiesības vienā gadījumā var izrādīties bezķermeniska, bet otrā – ķermeniska (t. i., ķermeniskas lietas sastāvā esoša) lieta. Rīcība ar bezķermeniskām lietām, piemēram, ar intelektuālā īpašuma objektiem, praksē var izraisīt neskaidrības tiesību apjomā. To novēršanai būtu svarīga nozīme, piemēram, lai precīzi identificētu iekļātos objektus. Bezķermeniska lieta, tai skaitā lietu kopība, var būt lietu tiesību, tostarp arī īpašuma tiesību, objekts. Pieņēmums, ka šādos gadījumos tiesības nav realizējamas uz bezķermeniskām lietām vai realizējamas tikai uz katru lietu kopībā ietilpstošo lietu atsevišķi, ir pretrunā ar praksi. Pie tam šī teorija ietver pretrunu, jo pieļauj, ka arī attiecībā uz bezķermeniskām lietām un lietu kopībām īpašuma tiesību noteikumi piemērojami pēc analogijas. Nav konsekventi vispirms “izņemt” bezķermeniskas lietas un lietu kopības no īpašuma objektu loka, lai tik un tā piemērotu tām īpašuma tiesības “pēc analogijas”. Priekšlikums atrisināt iepriekš norādīto problēmu ar mantas jēdzienu neiztur kritiku, jo tas ir pretrunā ar likumā paredzēto mantas tiesisko regulējumu. Priekšlikums lietot terminu “īpašuma tiesības” šaurā, t. i., civiltiesiskā, un plašā, t. i., konstitucionālo tiesību, nozīmē (“tiesības uz īpašumu”) ir pretrunā ar faktu, ka Satversmē un arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē tiek izskatīti strīdi gan par atsavināmām, gan arī neatsavināmām tiesībām. Pēdējās atvasinātas no cilvēktiesībām, turpretim pirmajām ir izteikts civiltiesisko tiesību raksturs. Grozījumiem, kas vērsti uz atkārtotas intelektuālā īpašuma objektu iekļāšanas draudu novēršanu, ir bijuši zināmi panākumi. Tomēr problēma pilnībā nav novērsta. Kustamu lietu kā nekustamas lietas daļu piederība nekustamajam īpašumam nav noregulēta pietiekami precīzi. Šis nepilnības tiesiskajā regulējumā, kā arī kļūdaina tiesību normu interpretācija neļauj hipotēkai būt efektīvam saistību nodrošināšanas veidam.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. *Balodis, K.* 105. pants. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. A. Endziņš, prof. R. Apsītis, akad. T. Jundzis, Satversmes tiesas priekšs. G. Kūtris. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 459.–478. lpp.
2. *Balodis, K.* Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007.
3. *Balodis, K.* Kustamu lietu iekļāšanas tiesiskā regulējuma problēmas. No: *LU Zinātniskie raksti. Acta Universitatis Latviensis. 621. sēj. Saistību izpildes juridiskais nodrošinājums.* Rīga: LU, 1999.
4. *Balodis, K.* Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 2012. 3. decembris, Nr. 24. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/68945-labas-ticibas-princips-musdienu-latvijas-civiltiesibas/> [aplūkots 29.05.2015.]

⁹² D. 41, 1, 10.

5. Svod Grazhdanskikh Uzakonenij Gubernij Pribaltijskikh. Izdanie 1864 goda, so vklucheniem statej po Prodolzheniju 1890 goda. S.-Peterburg: Izdanie kodifikacionnogo otdela pri gosudarstvennom sovete, b. g.
6. *Baron, Ju.* Sistema Rimskogo Grazhdanskogo prava. Vypusk 2. Perevod L. Petrazhickago. 3. izdanie. S.-Peterburg: Sklad izdanija v knizhnom magazine N. K. Martynova, 1908.
7. *Bashmakov, A. A.* Osnovnyja nachala ipotechnago prava. Libava: Izdanie Lito-Tipografii M. Petersona, 1891.
8. *Bukovskij, V.* Svod grazhdanskikh uzakonenij gubernij Pribaltijskikh s prodolzheniem 1912–1914 g. g. i s raz'jasnenijami v 2 tomah.
9. Civillikumi ar paskaidrojumiem. Otrā grāmata. Lietu tiesības. Sast. F. Konradi, A. Valter. Likuma teksts prof. *Dr. iur.* A. Būmaņa, H. Ēlersa un J. Lauvas tulkojumā. Rīga: Grāmatrūpnieks, 1935.
10. Corpus Iuris Civilis. Editio stereotypa tertia. Volumen primum. Institutionas. Recognovit. Paulus Krueger. Digesta. Recognovit. Theodorus Mommsen. Berolini. Apud Weidmannos. MDCCCLXXXII.
11. *Čakste, K.* Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011.
12. *Grimm, D. D.* Lekcii po dogme rimskogo prava. Posobie dlja slushatelej. Izdanie pjatoe, ispravlennoe i dopolnennoe. Rīga: David Gliksman, 1924.
13. *Grūtups, A., Kalniņš, E.* Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. 2. papildinātais izdevums. Rīga, 2002.
14. *Kalniņš, E.* Laulāto manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010.
15. *Kalniņš, E.* Mantas jēdziens civiltiesībās. *LU žurnāls "Juridiskā Zinātne"*, 2010. Nr. 1.
16. *Kalniņš, E.* Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: [https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi//aplukots 16.04.2015.](https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi//aplukots%2016.04.2015.), 1. lpp.
17. *Kalniņš, E.* Tiesisks darījums. Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
18. Lietu tiesības. Baltijas vietējo likumu kopojuma trešās daļas skaidrojumi. F. Konradi, A. Valters. Rīga, 1935.
19. *Neimane, I.* Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. *Jurista Vārds*, 2004. 7. decembris, Nr. 47.
20. *Neimanis, J.* Ievads tiesībās. Rīga, 2004.
21. *Petrazhickij, L.* Teorija prava i gosudarstva v svjazi s teoriej nraustvennosti. Izd. vtoroe, ispr. i dop. Tom I. S.-Peterburg": Ekateringofskoe Pechatnoe Delo, 1909.
22. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law. Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf, p. 1032.
23. *Rasa, A.* "Cerību uz īpašumu" tiesiskie aspekti (I). *Likums un Tiesības*, 2008. Aprīlis, 10. sēj., Nr. 4 (104).
24. Rimskoe chastnoe pravo. Avtorskij kolektiv pod redakciej prof. Novickogo I. B. i prof. Pereterskogo I. S. Moskva: Juridicheskoe izdatel'stvo Ministerstva justicii SSSR, 1948.
25. *Rozenfelds, J.* Civillikums un latviskā identitāte. No: *Rakstu krājums "Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība"*. Redkolēģija: K. Torgāns, J. Rozenfelds, I. Čepāne, K. Strada-Rozenberga, Ā. Meikališa, D. Rezevska, J. Kārklīņš, J. Bolis. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.
26. *Rozenfelds, J.* Lietu tiesības. 4. labotais, papildinātais izdevums. Autora redakcijā. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011.
27. *Rozenfelds, J.* Lietu tiesību jēdziens Latvijas civiltiesību sistēmā. No: *Starptautiskās zinātniskās konferences "Valsts un tiesību aktuālās problēmas" rakstu krājums*. Daugavpils: DU akadēmiskais apgāds "Saule", 2010.
28. *Rozenfelds, J.* Maldības tiesiskā regulējuma īpatnības vietējo Civillikumu kopojumā. *Jurista Vārds*, 2014. 11. novembris, Nr. 44/45 (846/847), 29.–40. lpp.
29. *Rozenfelds, J.* Ownership Claim. *Journal of the University of Latvia*. No. 6. Law. Editor in chief J. Lazdiņš. Rīga: University of Latvia, 2014, pp. 91–107.
30. *Rozenfelds, J.* Pētījums par Civillikuma Lietu tiesību daļas (ceturtās, piektās, sestās un septītās nodaļas) modernizācijas nepieciešamību. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 27.05.2015.], 20.–22. lpp.

31. Rozenfelds, J. Reform of the Property Law Chapter of the Civil Law of Latvia: Problems and Solutions. No: LU 71. zinātniskās konferences rakstu krājums "Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade." Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013.
32. Shershenevich, G. F. Uchebnik russkogo grazhdanskogo prava t. 1-j. Izdanie 11. Moskva: Izdanie Br. Bashmakovyh.
33. Tjutrumov, I. M. Grazhdanskoe pravo. Jur'ev: Tipografija K. Mattisena, 1922.
34. Vēbers, J. Padomju civiltiesības. I. Rīga: Zvaigzne, 1979.
35. Vietējo likumu kopojums. Civillikumi (Vietējo likumu kopojuma III daļa – VLK) – Svod Grazhdanskikh Uzakoneniij Gubernij Pribaltijskikh. Izdanie 1864 goda, so vklucheniem statej po Prodolzheniju 1890 goda. S.-Peterburg: Izdanie kodifikacionnogo otdela pri gosudarstvennom sovete, b. g.
36. Virko, E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (II). *Jurista Vārds*, 2008. 15. aprīlis, Nr. 15 (520). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/173844-zemesgramatu-pieejamiba-brun-ticamiba-ii/> [aplūkots 26.05.2015.].
37. Virko, E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (I). *Jurista Vārds*, 2008. 1. aprīlis, Nr. 13 (518). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/173093-bzemesgramatu-pieejamibab-un-ticamiba/> [aplūkots 28.05.2015.].
38. Von Bar, K. Why do We Need Grundstücke (Land Units), and What are They? On the Difficulties of Divining a European Concept of 'Thing' in Property Law. *Juridica International*, 2014. No. 2, pp. 3–15.

Normatīvie akti

1. Padomes 2009. gada 26. februāra Regula (EK) Nr. 207/2009 par Kopienas preču zīmi. Kodificēta versija (dokuments attiecas uz EEZ). Pieejams: <http://www.l2d.lv/leul.php?i=11038> [aplūkots 19.10.2015.].
2. Civillikums. Kodifikācijas nodaļas 1937. gada izdevums. Trešais iespaidums. Rīga, 1938.
3. Latvijas Republikas Civillikums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/tema/civillikums> [aplūkots 27.05.2015.].
4. Komerčķīlas likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50685> [aplūkots 27.05.2015.].
5. Grozījumi Komerčķīlas likumā: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=267193> [aplūkots 27.05.2015.].
7. Likums "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā šāšanās laiku un kārtību": Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=75530> [aplūkots 27.05.2015.].
8. Likums "Par nekustamā īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatās": Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=42284> [aplūkots 27.05.2015.].
6. Zemesgrāmatu likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=60460> [aplūkots 27.05.2015.].
9. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (Austrijas Civillikums). Pieejams: <http://www.mindbank.info/item/2884> [aplūkots 27.05.2015.].
10. Grazhdanskij kodeks Francii (Kodeks Napoleona). Code civil des Francais (Code Napoleon) (Francijas Civillikodekss). Pervod s francuzkogo. Moskva. Berlin. Infotropik Media, 2012.
11. Code civil (Francijas civillikodeksa tulkojums angļu valodā). Pieejams: https://www.google.lv/search?q=french+civil+code&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=n2n5VMeJNIXhywOJ64GwBQ [aplūkots 27.05.2015.].
12. The Italian Civil Code (Itālijas Civillikodekss). Oceana New York. Issued June 2009.
13. Civil Code of the Republic of Lithuania (Lietuvas Civillikodekss). Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245495 [aplūkots 27.05.2015.].
14. The Civil Code of the Netherlands (Nīderlandes Civillikodekss). Kluwer Law International. Wolters Kluwer. Law & Business. Hans Warendorf. Richard Thomas. Ian Cury-Summer. 2009 Kluwer Law International BV, The Netherlands.
15. The Swiss Civil Code (Šveices Civillikodekss). English version, published by Oxford University Press, 1925, reprinted by Remak Verlag Zurich, 1976, completely reset, revised and up-dated edition with Notes, Vocabularies, Index and a Synopsis of all changes of the law since 1912. Vol. 2. ReMak Verlag Zurich St. Gallen.
16. Bürgerliches Gesetzbuch – German Civil Code (Vācijas Civillikums). Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ [aplūkots 27.05.2015.].

Juridiskās prakses materiāli

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums civillietā Nr. SKC-168/2008. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi. 2008. Rīga: TNA, 2009, 102.–105. lpp.
2. SKC-32/2002. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001. Rīga: Latvijas tiesnešu mācību centrs, 2002, 194.–195. lpp.
3. Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. SKC-77/2005. 16.11.2005. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2005/ [aplūkots 29.05.2015.].
4. SKC-354/2008. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2008/ [aplūkots 29.05.2015.].
5. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 24.08.2006. lēmums Nr. PAC-1124 (nav publicēts). Citēts pēc: *Virko, E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (II). Jurista Vārds*, 2008. 15. aprīlis, Nr. 15 (520). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/173844-zemesgramatu-pieejamiba-brun-ticamiba-ii/> [aplūkots 26.05.2015.].
6. SKC-1800/2012. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2012-hronologiska-seciba/ [aplūkots 26.05.2015.].
7. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2012. gada 25. aprīļa lēmums. Citēts pēc: 05.12.2012. Senāta Civillietu departamenta lēmums lietā Nr. SKC-1800/2012. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2012-hronologiska-seciba/ [aplūkots 26.05.2015.].
8. Rīgas rajona tiesas spriedums lietā Nr. C33382113. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=74144> [aplūkots 31.03.2015.].